

Jaarverslag 2018

knag[°]

KONINKLIJK NEDERLANDS AARDRIJKSKUNDIG GENOOTSCHAP

Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap

Weg der Verenigde Naties 1
3527 KT Utrecht

Telefoon: 030 4100510
E-mail: info@knag.nl
Website: www.geografie.nl

Inhoud

Woord van de voorzitter	5
1. Organisatie	7
1.1 KNAG	7
1.2 Bestuur	8
1.3 Medewerkers bureau, kaarten- en atlasbeheer	8
1.4 KNAG Afdelingen, Commissies en Kringen	9
1.5 Samenwerkingsverbanden	10
1.6 Verhuizing	11
1.7 Nieuwe huisstijl en logo	11
1.8 Medailles	11
2. Activiteiten algemeen	13
2.1 KNAG-activiteiten	13
2.2 Activiteiten van Kringen en Afdelingen	14
2.3 Activiteiten voor derden	14
3. Activiteiten onderwijs	15
3.1 Onderwijslobby	15
3.1.1 Belangenbehartiging	15
3.1.2 Leerstoel Geografie & Educatie	17
3.1.3 Vertegenwoordiging	18
3.2 KNAG Onderwijsactiviteiten	19
3.3 Prijzen onderwijs	20
3.4 Onderwijssamenwerking	21
3.5 Lesmodules en onderwijsproducten	23
3.6 Geo Future School	25
4. Publicaties	27
4.1 <i>Geografie</i>	27
4.2 Geografie.nl	28
4.3 TESS	28
4.4 Digitale nieuwsbrieven	29
4.5 Sociale media	29

Bijlagen:

I KNAG-leden en tijdschriftabonnees

II Regionale examenbesprekingen

III Overzicht redacties

IV Mediaoverzicht

V Verzonden persberichten

Brieven:

A KNAG aan ontwikkelteam Mens & Maatschappij

B Reactie opheffen onderwijscoöperatie en advies Rinnooy Kan

C Reactie Ruim baan voor leraren

D KNAG handhaving atlas op examen

Woord van de voorzitter

Het zal u niet ontgaan zijn dat de Notre-Dame in Parijs bijna in vlammen opging, dat met de verkiezingen voor Provinciale Staten het politieke landschap een homeopathische verdunning onderging en dat de Britten nog steeds niet weten hoe ze hun referendum nu precies moeten uitleggen. Iedereen heeft ondertussen in de gaten dat het weer het ene na het andere record breekt. U en ik kunnen het afgelopen jaar met nog meer voorbeelden karakteriseren.

Bovenstaande greep uit de actualiteiten lijkt willekeurig en is dat ook, maar toont aan dat onze wereld een hoge dynamiek kent en de media naar hartenlust deze gebeurtenissen verslaat en vervolgens tracht te duiden. Onze mondiale samenleving lijkt instabiel en daarom zoeken we naar zekerheden. We hebben ankers nodig die houvast geven en de koers vast houden, of we willen gefundeerd een nieuwe weg in slaan.

De wetenschap en het onderwijs vormen de bakens in dit onvermijdelijke proces van ontwikkeling en transitie. Onze geografen, onze aardrijkskundeleraars en onze mensen in de (ruimtelijke) praktijk vormen het levende kapitaal dat het KNAG koestert en ondersteunt.

In dit jaarverslag kunt u weer kennisnemen van het dagelijks werk voor en achter de schermen op universiteiten, kantoren, scholen en departementen.

Het bestuur is trots op die inzet van u allen en in het bijzonder op de bestuurders binnen het KNAG die soms elke dag bezig zijn om als vrijwilliger hun ziel en soms ook hun zaligheid in hun vakgebied te leggen.

Maar onze medewerkers op hun nieuwe kantoorlocatie in Utrecht verdienen langs deze weg het oprechte compliment voor het vele werk dat zij verzetten met een beperkt aantal handen.

Ik hoop van harte dat u met uw gewaardeerde aandacht kennis zult nemen van dit jaarverslag, maar ook dat ik u wederom mag ontmoeten op een van de vele bijeenkomsten.

Met vriendelijke groet,

Yves de Boer
voorzitter hoofdbestuur KNAG

1. Organisatie

1.1 KNAG

Het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap (KNAG) is in 1873 opgericht. Het doel was het vermeerderen van wetenschappelijke kennis van wereld en aarde. Daarom organiseerde het KNAG tientallen expeditie naar onbekende gebieden. De expeditie werden ook gehouden met oog op commerciële kansen van die gebieden. De authentieke kaarten en originele expeditie-uitrustingsstukken van de expeditie, die het KNAG aan verschillende Nederlandse musea in bruikleen heeft gegeven, getuigen van deze reizen. Alle kaartinventarisaties, objecten, verslagen en foto's hebben geresulteerd in indrukwekkend erfgoed van internationale betekenis. Sinds de noodzaak tot verkenning van onbekende gebieden afnam, concentreert het KNAG zich op Nederlandse geografen en op geografie in Nederland. Nu is het KNAG een professionele vereniging met ruim 2700 leden.

Het doel van het KNAG is het bevorderen van geografische wetenschapsbeoefening en het opwekken van belangstelling voor resultaten ervan. Het KNAG vormt het belangrijkste netwerk voor geografen en is de vakvereniging voor het aardrijkskundeonderwijs in Nederland. Het biedt plek voor discussies en activiteiten tussen geografen werkzaam in wetenschap, onderwijs, bestuur, beleid en bedrijfsleven. Het KNAG onderhoudt contact met organisaties die belang hebben bij geografische wetenschappen en het aardrijkskundeonderwijs.

Het KNAG publiceert twee tijdschriften: *Geografie*, het Nederlandse tijdschrift voor geografen die op de hoogte willen blijven van een breed scala aan aardrijkskundige onderwerpen; en het wetenschappelijke, Engelstalige *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* (TESG), een gerenommeerd *peer reviewed* tijdschrift. Via de website www.geografie.nl deelt het KNAG nieuws, opinie en kennis met een breed publiek.

Jaarlijks wordt de KNAG Onderwijsdag georganiseerd. Dit evenement is met bijna 900 deelnemers de grootste bijeenkomst voor het aardrijkskundeonderwijs in Nederland. Ook organiseert het KNAG elk jaar andere activiteiten. Verder maakt het KNAG zich sterk met tal van projecten om relevante ontwikkelingen in de maatschappij en in de beroepspraktijk te koppelen met het vak aardrijkskunde.

Visie

Leefgebieden van de mens en de natuurlijke omgeving staan onder toenemende druk en de onderlinge samenhang in Nederland, Europa en de wereld wordt steeds belangrijker; wij krijgen steeds meer met elkaar te maken op onze eigen aarde en in onze eigen wereld, nabij en veraf.

Missie

Fungeren als ontmoetingsplatform voor leden en belanghebbenden voor het uitwisselen van ideeën, kennis en informatie over aardrijkskunde/geografie. Laten zien van de betekenis ervan aan politiek, pers, publiek opdat mensen rekening houden met elkaar en met de natuurlijke omgeving.

1.2 Bestuur

Het bestuur bestaat uit zes geographen met diverse achtergronden binnen praktijk, wetenschap en onderwijs. Zij komen regelmatig bijeen of hebben contact om het beleid van de vereniging te bespreken, lopende zaken door te nemen en doelstellingen voor de toekomst te bepalen.

Yves de Boer – voorzitter
dr. Johan Post – penningmeester
prof. dr. Tine Béneker
Hermen Borst
prof. dr. Steven de Jong (tot 1 juli 2018)
dr. Wim Hoek (per 1 juli 2018)
Roeland van Westerop

1.3 Medewerkers bureau, kaarten- en atlasbeheer

De dagelijkse werkzaamheden van het KNAG worden uitgevoerd door de medewerkers op het bureau.

Kellie Bocxe	medewerker onderwijs / GeoWeek (per 1 januari 2018)
Marcel Broekhuizen	financieel en administratief medewerker
Ferry Devilee	projectmedewerker / redactie-assistent TESSG (tot 1 oktober 2018)
Martijn Gerritsen	redactie-assistent TESSG (per 1 oktober 2018)
Annelet Harts-Broekhuis	vrijwilliger archief
Michiel van Houtum	medewerker onderwijs / Geo Future School
Kevin van Huët	vervangend webredacteur geografie.nl (van 1 mei 2018 tot 1 augustus 2018)
Gemmeke van Kempen	eindredacteur <i>Geografie</i>
Anne de Klerk	onderwijscoördinator
Ronald Kranenburg	hoofd- en beeldredacteur <i>Geografie</i>
Anna Nauta	administratief medewerker
Eelko Postma	directeur-secretaris
Florien Willems	webredacteur geografie.nl

De kaarten- en atlascollectie van het KNAG is ondergebracht bij de Bijzondere Collecties van de Universiteitsbibliotheek van de Universiteit van Amsterdam. Reinder Storm is conservator van de collectie.

1.4 KNAG Afdelingen, Commissies en Kringen

Onder het KNAG vallen afdelingen, kringen en commissies. Zij richten zich op een bepaald thema binnen de geografie of binnen het KNAG, of zijn actief in een specifieke regio.

Kascontrolecommissie

Peter Lucas
Rob Paijmans

Bestuur Afdeling Onderwijs (BAO)

Roeland van Westerop – voorzitter
Anne de Klerk – secretaris
dr. Mathijs Booden
Judith Peeters
John Dieleman
René Grommen
Alieta Hansum
Rianne Tolsma
Kimberley Vonk
Fien de Vries

Commissie Glazen Globe (jury)

Daphne Rijborz – voorzitter
Wouter van den Berg
Marieke Kleinhuis
Ans Meens
Marca Wolfensberger

Adviescommissie Aardrijkskundige Namen in Nederland (AANiN)

prof. dr. Ferjan Ormeling – voorzitter
Nico Bakker – secretaris
Gerald van Berkel
Jasper Hogerwerf
Frank van den Hoven
prof. dr. Arend Quak
prof. dr. Arjen Versloot

Afdeling Historische Geografie

Mark Bokhorst
Hans Renes

Kring Amsterdam

Henk Roelofsen – voorzitter/secretaris
Karel Buysrogge – penningmeester
Els Willems
Aemilia de Koningh
Kees Boerhout

Kring Utrecht

Yvonne Damen – voorzitter
Maarten Kimmel – secretaris
Frida den Hartog-Koet – penningmeester
Maja Niemeyer-Wallis

Kring Oost

Arjan Hoogendoorn – voorzitter
Bram Dannenberg † – secretaris
Ingrid Hutten – penningmeester
Nathan Woud

1.5 Samenwerkingsverbanden

Het KNAG neemt deel aan aantal verenigingen en stichtingen.

EUGEO

Het KNAG is lid van EUGEO, het samenwerkingsverband van geografische genootschappen in Europa. EUGEO steunde o.a. het initiatief van Nuit de la Géographie van het Comité National Français de Géographie. Het KNAG verzorgt de financiële administratie voor de vereniging EUGEO.

IGU

De International Geographical Union (IGU) is een internationale, niet-gouvernementele, professionele organisatie met als doel de ontwikkeling van het vakgebied van de geografie. De IGU wordt geleid door een Uitvoerend Comité. Voor de periode 2016-2018 is em. prof. Yukio Himiyama van de Hokkaido University of Education in Japan de voorzitter en Professor Joos Droogleever Fortuijn (UvA) de eerste vicevoorzitter. De meeste IGU-activiteiten worden voorbereid en uitgevoerd door ruim dertig commissies en een aantal taakgroepen. Traditioneel zijn Nederlandse geografen daarbinnen actief. Op dit moment is prof. Thomas Krafft, (Maastricht University) co-voorzitter van de Commissie Health and Environment en dr. Virginie Mamadouh (UvA) co-voorzitter van de Commissie Political Geography. De nationale vertegenwoordigingen bij de IGU zijn de nationale comités. Het Nederlandse IGU Comité (IGU-Nederland) wordt thans geleid door dr. Niels Beerepoot (UvA). Het KNAG ondersteunt de activiteiten van IGU Nederland.

FEGOO

Stichting Fonds voor Europees Geografisch Onderzoek en Onderwijs (FEGOO) ondersteunt de wetenschappelijke beoefening van de geografie van Europa. Bijvoorbeeld comparatief

onderzoek van steden/regio's binnen Europa, thema's gerelateerd aan de Europese instellingen (EU, Raad van Europa e.d.) en thema's over de relatie van Europa met de rest van de wereld. FEGOO doet van tijd tot tijd een oproep voor aanvragen voor een beurs of subsidie voor wetenschappelijke onderzoeks- en onderwijsactiviteiten op het gebied van de geografie en/of planologie van Europa. Het werk van de stichting vindt plaats onder auspiciën van het KNAG. In 2018 zijn er geen individuele beurzen uitgereikt. Wel is er nog een subsidie beschikbaar gesteld aan het EUGEO Congres in Brussel het jaar ervoor.

Studieverenigingen

Het KNAG werkt van harte samen met de geografische studieverenigingen in Nederland. Uitgangspunt is om dit op een zo'n gelijk mogelijke manier te doen. In ruil voor promotie van het lidmaatschap van KNAG en *Geografie/geografie.nl* via de verenigingsbladen en websites ontvingen Ibn Battuta (RUG), Genius Loci (WUR), GeoVUusie (VU), Mundus (RU), Sarphati (UvA), UAV (UU), V.U.G.S. (UU) in 2018 een sponsorbedrag van het KNAG. Daarnaast ontvangen de studieverenigingen 10 euro per aangemeld lid. Het KNAG stelt verder nummers van *Geografie* ter beschikking om uit te delen bij symposia, congressen en excursies. In 2018 heeft het KNAG het Nationaal Geografisch Planologisch Symposium (NGPS), een gezamenlijk initiatief van verschillende studieverenigingen nog apart financieel ondersteunt. Daar waar het kan spannen de verenigingen en KNAG zich samen in om het belang van geografie/aardrijkskunde te laten zien, te behartigen en elkaars netwerken te verbinden.

1.6 Verhuizing

In juni 2018 moest het KNAG het kantoor op de Kromme Nieuwegracht 66 in Utrecht verlaten omdat de hoofdhuurder van het pand een nieuwe locatie koos. Nieuwe kantoorruimte voor het KNAG-bureau is gevonden in het HNK aan de Weg der Verenigde Naties 1 in Utrecht. Helaas is daar geen ruimte om het archief te stallen, daarom is een box bij Shurgard gehuurd waarin het KNAG-archief geplaatst is.

1.7 Medailles

Het KNAG kent twee eremedailles: de Plancius- en de Vethmedaille. De Planciusmedaille is bestemd voor personen die zich in het bijzonder verdienstelijk hebben gemaakt voor de geografie. De Vethmedaille eert personen die een grote bijdrage hebben geleverd aan de geografie, en met name voor activiteiten binnen het genootschap. Beide medailles zijn vernoemd naar grote geografische voormannen: Petrus Plancius en Pieter Johannes Veth.

In 2018 zijn geen onderscheidingen uitgereikt.

1.8 Nieuwe huisstijl en logo

De huisstijl van het KNAG is vernieuwd. Een fris nieuw logo voor het KNAG, met oog voor detail: een wereldbol die op elke uiting van een andere kant te bewonderen is. Ook het tijdschrift *Geografie* heeft een nieuw lettertype en net wat andere opmaak gekregen.

2. Activiteiten algemeen

2.1 KNAG-activiteiten

- **ALV en KNAG-lezing**

16 mei

Tijdens de jaarlijkse Algemene Ledenvergadering (ALV) van het KNAG, waarbij KNAG-leden in gesprek kunnen met het bestuur van de vereniging, waren twintig leden aanwezig. Tijdens de KNAG-lezing 2018 ging Marieke van Dinter in op de nieuwe landschapskaart die zij heeft vervaardigd voor de West-Nederlandse Limes. De verdedigingslinie in dit gebied is aangelegd in een dynamisch rivierenlandschap. Het landschap beperkte de gebruiksmogelijkheden voor de mens. Door het in kaart brengen van de landschappelijke eenheden is de locatiekeuze van de Romeinse forten en andere militaire installaties afgeleid. Bij de lezing waren 35 toehoorders.

- **KNAG-excursie**

28 september

Als de nacht valt, verandert Amsterdam. De binnenstad wordt een bruisend uitgaanscentrum. En op broedplaatsen aan de rand van de stad krijgen creatieve ondernemers ook dan de ruimte. Vrijdagavond 28 september stond de KNAG-excursie onder leiding van Irina van Aalst en Ilse van Liempt in het teken van de geografie van de nacht. Hoe transformeert de stad? Waarom is een divers uitgaansleven belangrijk? En hoe wordt overlast tegengegaan? Deze en meer vragen kwamen aan bod. De excursie was te voet, en waar nodig per openbaar vervoer. De excursie trok dertig belangstellenden en was daarmee ook vol.

2.2 Activiteiten van Kringen en Afdelingen

Kring Amsterdam

- Lezing over Moresnet door Philip Dröge
24 januari
- Lezing over Lima/Peru door Christien Klaufus
27 februari
- Lezing over de grens Mexico/USA door Imke Harbers
14 maart
- Lezing over migratie door Cees Boerhout
11 april
- Fietsexcursie naar en in Sloten
26 mei
- Van Eesteren-wandeling en vaartocht Sloterplas
10 juni
- Stadswandeling Westerdok en Houthavens
15 september
- Stadswandeling met Reinder Storm: vergelijking Middeleeuwse stad en huidige
21 september
- Excursie Hembrugterrein in Zaanstad
29 september
- Lezing over Iran door Henk Roelofsen
10 oktober
- Lezing over aardrijkskundeonderwijs in Suriname door Hans de Jong
6 november
- Lezing over de ziel van Duitse steden, de verwoesting en wederopbouw door Noud de Vreeze
30 november
- Lezing over Vojvodina en het Banat door Johan Schenk
12 december

Kring Oost

- Nieuwjaarsactiviteit
7 januari
- Wandeling door Deventer
15 maart
- Examenbesprekingen
mei
- Lezing over reis langs vulkanen door Clarinus Nauta
19 november

Kring Utrecht

- Voorjaarslezing De geopolitieke en sociaal-economische gevolgen van klimaatveranderingen in het Noordpoolgebied
15 maart
- Fietsexcursie Haarlem, Alkmaar en Zaanstad
9 juni

Afdeling Historische Geografie

- Excursie Historische Geografie naar de Noordoostpolder
29 september

2.3 Activiteiten voor derden

WLO

Het KNAG beheerde in 2018 de leden- en financiële administratie voor de Werkgemeenschap voor Landschapsonderzoek (WLO).

GAIA

GAIA is een netwerk voor vrouwen in de aardwetenschappen. Het KNAG beheerde in 2018 het postadres voor het netwerk.

3. Activiteiten onderwijs

3.1 Onderwijslobby

3.1.1 Belangenbehartiging

Curriculum.nu

Curriculum.nu is een overheidsinitiatief om een nieuw curriculum te ontwerpen voor basis- en voortgezet onderwijs. Negen ontwikkelteams zijn in het voorjaar van 2018 aan de slag gegaan om te bepalen wat leerlingen moeten kennen en kunnen. In elk ontwikkelteam zijn leraren vertegenwoordigd van het basisonderwijs en voortgezet onderwijs. In de ontwikkelteams van de leergebieden Mens & Maatschappij, Mens & Natuur en Burgerschap zijn aardrijkskundedocenten vertegenwoordigd.

Visiedocument

In januari 2018 is het definitieve visiedocument tot stand gekomen en ingediend. Curriculum.nu vroeg alle vakverenigingen een beknopt visiedocument op te stellen op grond waarvan de ontwikkelteams aan de slag konden. Dit document is te vinden op geografie.nl.

Consultatiefases

Tijdens de consultatiefases heeft het KNAG gereageerd op conceptvisies van de ontwikkelteams Burgerschap, Digitale geletterdheid, Mens & Maatschappij en Mens & Natuur.

Daarnaast heeft het KNAG, samen met vakverenigingen van geschiedenis, maatschappijleer, economie en filosofie, een brief geschreven aan het ontwikkelteam Mens & Maatschappij. In deze brief wordt benadrukt dat de kracht van bestaande vakken uitgangspunt moet zijn van het ontwikkelteam. Samenhang kan op verschillende manieren worden bereikt door de perspectieven van de vakken te

combineren, maar uitgaan van samengaan van vakken in een leergebied achten wij onwenselijk en in tegenspraak met politieke besluitvorming die aan Curriculum.nu vooraf ging. De brief is in dit jaarverslag opgenomen als brief A.

De ontwikkelteams presenteerden na verschillende ontwikkelsessies door het jaar heen de (tussen)opbrengsten, hun dilemma's en vragen. Het KNAG heeft na elke ronde bijeenkomsten georganiseerd om ontwikkelteams van Mens & Natuur, Mens & Maatschappij, Burgerschap en Digitale Geletterdheid van feedback te voorzien waarna ook telkens schriftelijk feedback is ingediend. Ook heeft het KNAG telkens leden opgeroepen feedback te geven, via het KNAG of rechtstreeks aan Curriculum.nu.

Al met al blijkt het een lastige opdracht voor de ontwikkelteams. Dit is ook gezegd in een artikel in de krant toen het KNAG net als andere vakverenigingen om een reactie werd gevraagd. Er werd aangegeven dat het erg complex is om een nieuw curriculum te maken, het een moeilijke opdracht is voor de relatief onervaren ontwikkelteams en daar ook experts voor nodig zijn. Het KNAG blijft zich gegeven de situatie inspannen om zo goed mogelijke inbreng te leveren aan het proces van curriculum.nu, maar waar nodig ook kritisch te zijn, zoals vanaf het begin van het proces.

Na de zomer van 2018 zijn experts gevraagd mee te denken met Curriculum.nu. Het KNAG vraagt al vanaf het begin meer vakinhoudelijk expertise (onder andere uit de eigen gelederen) erbij te betrekken.

Eind 2018 waren de ontwikkelteams nog niet zo ver dat de zogenoemde bouwstenen (of delen ervan) opgeleverd konden worden. In 2019 krijgt het inmiddels verlengde proces zijn vervolg. De mensen die zich vrijwillig inzetten uit primair en voortgezet onderwijs, uit de fysische en sociale geografie, uit verschillende niveaus en uit de onderwijswetenschap binnen het KNAG verdienen veel complimenten voor de steeds fantastische inzet en kwaliteit van de feedback.

Opheffing OnderwijSCOöperatie en advies Rinnooy Kan

In 2018 is besloten de Onderwijscoöperatie op te heffen. Via het Platform Vakinhoudelijke Verenigingen Voortgezet Onderwijs (Platform VVVO) was het KNAG daar indirect in vertegenwoordigd. In het najaar verscheen het advies 'Verkenning Leraren' van de heer Rinnooy Kan over hoe het verder zou kunnen met een beroepsgroep leraren. Voorafgaande hieraan zijn er gespreksrondes geweest waarbij onder andere ook het bestuur van de afdeling Onderwijs van het KNAG was vertegenwoordigd. In het advies wordt een procesvoorstel gedaan om van onderop tot een beroepsgroep te komen. In januari 2019 hebben de vakverenigingen waaronder het KNAG vanuit het Platform VVVO een reactie gestuurd naar de vaste commissie Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van de Tweede Kamer. Daarin wordt gepleit het Platform en daarmee de vakverenigingen een actieve rol te geven bij beroepsgroepvorming van leraren. Ook is gesteld dat de suggestie dat het lerarenregister op termijn weer een rol zou kunnen spelen voorbarig is. De reactie is in dit jaarverslag opgenomen als brief B.

Advies onderwijsraad 'Ruim baan voor leraren'

In november 2018 bracht de Onderwijsraad het advies 'Ruim baan voor leraren' uit. In dit advies van de Onderwijsraad is sprake dat docenten eerst breed pedagogisch opgeleid worden en daarna pas voor een vak kiezen. De grootste motivatie om als leraar aan de slag te willen gaan is echter de interesse voor het vak. Docenten identificeren zich juist met het vak en de inhoud. Verder lijken de universitaire lerarenopleidingen in het advies vergeten. Samen met andere vakverenigingen heeft het KNAG, eveneens via het Platform Vakinhoudelijke Verenigingen Voortgezet Onderwijs een reactie op het advies van de Onderwijsraad naar de vaste commissie Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van de Tweede Kamer gestuurd. Deze reactie kunt u lezen in brief C van dit jaarverslag.

Atlas niet meer op examen

Op 27 augustus 2018 maakte het College voor Toetsing en Examens (CvTE) bekend dat de atlas verdwijnt op het centraal eindexamen aardrijkskunde, voor havo in 2020 en voor vwo 2021. Sinds het voorjaar 2018 zijn er twee atlassen inhoudelijk goedgekeurd voor het aardrijkskundeonderwijs, *Alcarta* en *de Grote Bosatlas*. Volgens het CvTE is het onmogelijk om een examen te maken waarbij twee verschillende atlassen kunnen worden gebruikt. Het KNAG benadrukt dat aardrijkskundeonderwijs zonder atlas en kaarten ondenkbaar is en dat de aanwezigheid van twee kwalitatief hoogwaardige atlassen alleen maar pleit voor (meer) atlasgebruik op school. Het KNAG stuurde op donderdag 27 september een brief naar het CvTE met als vraag het besluit om de atlas af te schaffen als hulpmiddel op het centraal examen te herzien. Zie deze brief in bijlage D.

Een afschrift van de brief is aan de vaste commissie OCW van de Tweede Kamer gestuurd.

Het niet langer toestaan van de atlas als hulpmiddel bij het centraal examen is in de ogen van het KNAG een devaluatie van het centraal examen aardrijkskunde. Met de atlas als hulpmiddel toetst het centraal examen immers essentiële atlasvaardigheden zoals kaartselectie en belooft het leerlingen voor het intelligent gebruiken van dit hulpmiddel. Zij kunnen door het selecteren en combineren van kaarten laten zien dat zij over hogere denkvaardigheden beschikken om zo tot goede antwoorden te komen.

Dit geldt zeker ook voor vragen zonder expliciete verwijzing naar de atlas. De atlas is van essentieel belang voor goed aardrijkskundeonderwijs en hoort daarom op het centraal examen thuis. Met het verdwijnen van de atlas als hulpmiddel op het centraal examen en het niet meer op het hoogste niveau toetsen van atlasvaardigheden, dreigt een negatief effect op te treden: schoolleiding en ouders zullen minder belang hechten aan de atlas, waardoor mogelijk minder geïnvesteerd wordt in de atlas als fundamenteel leermiddel. Het gevolg hiervan is verminderde beschikbaarheid en actualiteit van atlassen in de klas. Hierdoor zijn docenten en leerlingen, door alle leerjaren heen, minder in de gelegenheid met de atlas essentiële vaardigheden aan te leren.

Het verzoek van het KNAG is praktisch om te gaan met mogelijke verschillen tussen de atlassen, onderwijskundige argumenten voorrang te geven en de atlas als hulpmiddel op centraal examen te handhaven.

Het CvTE heeft echter op 18 oktober 2018 in een officiële reactie aan het KNAG laten weten dat zij blijft bij haar eerdere besluit: de atlas verdwijnt van het centraal examen.

Het KNAG heeft via het ANP een persbericht verstuurd naar diverse media, kranten en (vak)bladen.

Op 29 augustus verscheen in *NRC* het bericht 'Vanaf 2020 geen atlas meer bij aardrijkskunde-examens' en

Eelko Postma, directeur van het KNAG was over de kwestie te horen bij NOS Radio 1.

Het KNAG zal zich blijven inspannen om het leren van essentiële kaartvaardigheden te borgen in het aardrijkskundeonderwijs, juist nu in de gegeven situatie zonder atlas op het examen en de docenten zo goed mogelijk te informeren over en hoe om te gaan met de veranderde situatie. Daartoe zal het KNAG ook in 2019 zo goed mogelijk contact onderhouden met CvTE, SLO, Cito en de educatieve uitgeverijen waaronder die van de atlassen.

3.1.2 Leerstoel Geografie & Educatie

De KNAG-leerstoel Onderwijsgeografie werd tot september 2016 bezet door Joop van der Schee. Na zijn pensionering stopte Van der Schee hiermee. De leerstoel was gestationeerd bij de Faculteit Aard- en Levenswetenschappen van de VU.

Met de benoeming van Tineke Béneker per 1 november 2017 is er weer een hoogleraar Geografie & Educatie in Nederland. De leerstoel is ingesteld door de Universiteit Utrecht bij de Faculteit Geowetenschappen en is in tegenstelling tot die van Joop van der Schee geen KNAG-leerstoel.

Tine Béneker richt zich als hoogleraar Geografie & Educatie op het hoger onderwijs, maar ook op primair en voortgezet onderwijs. Tine Béneker maakt deel uit van het bestuur van het KNAG, samen met Roeland van Westerop in het bijzonder voor onderwijszaken.

Op 16 oktober 2018 hield Tine Béneker haar oratie als hoogleraar Geografie & Educatie aan de Universiteit Utrecht. Zij sprak het over het belang van krachtige kennis in het geografie-onderwijs en NRC.nl besteedde dezelfde dag nog uitgebreid aandacht daaraan. In deze tijd van nepnieuws, blufpoker en kort door de bochtverhalen hield Tine Béneker een pleidooi voor betrouwbaar onderwijs gestoeld op vakkennis. Kennis verdient meer aandacht, betoogde de nieuwe hoogleraar. Leerlingen en studenten moeten leren kennis verzamelen en analyseren en ook

ontdekken hoe kennis tot stand komt en op verschillende manieren gebruikt en misbruikt wordt. Geografische kennis helpt complexe vraagstukken beter te doorgronden. Geografen laten met scherpe analyses zien wat er werkelijk aan de hand is.

Het idee van krachtige kennis vormt het uitgangspunt van Tine Bénekers leerstoel Geografie & Educatie. Met aardrijkskundedocenten, studenten, collega's en het KNAG wil zij laten zien hoe geografische krachtige kennis op verschillende onderwijsniveaus het verschil maakt.

3.1.3 Vertegenwoordiging

Diverse medewerkers en vrijwilligers zetten zich in als vertegenwoordiger van het KNAG bij andere organisaties.

Atlantische Onderwijscommissie	Frederik Oorschot
PlatformVVVO	Bart Vermeulen en Anne de Klerk
Registersubcommissie ak	Franc Boer
CvTE-vakcommissie vmbo	Bram Kluiters en Tijmen Roseboom
CvTE-vakcommissie havo/vwo	Jos Oostveen
Vaksectie NLT bij NVON	Wieske Wentink

3.2 KNAG Onderwijsactiviteiten

- **GeoWeek**

28 mei t/m 1 juni

Van 28 mei t/m 1 juni 2018 vond de twaalfde editie van de [GeoWeek](#) plaats. Het doel van de GeoWeek is leerlingen in de leeftijd van 10 tot 15 jaar enthousiast te maken voor de verschillende toekomstmogelijkheden binnen de geo-sector. Hierbij draait het om de meer technische kanten van het vakgebied. De thema's bodem, water en geo-informatie stonden dit jaar centraal met als doel invulling te geven aan het vergroten van water(veiligheid)- en bodembewustzijn onder jongeren en hen kennis te laten maken met de nieuwe geo-informatietechnieken. Ook werden er verschillende expedities rondom duurzaamheid en klimaat aangeboden. Professionals in de geo-sector tonen de deelnemers de praktijk van bodem, water en geo-informatie. Leerlingen komen zo al vroeg in aanraking met de mogelijkheden binnen het werkveld, wat hun interesse en profiel/beroepskeuze kan beïnvloeden. Tijdens de GeoWeek staat 'zelf doen' voorop. Het bedrijf of instelling bedenkt en maakt zelf de expeditie en kan hierbij voor advies over de (aansluiting bij de) onderwijspraktijk bij het KNAG terecht.

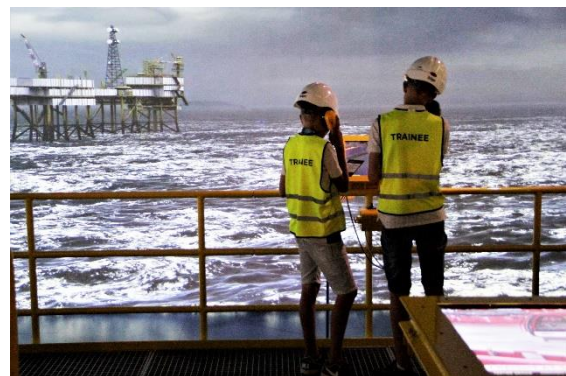
In totaal zijn 7000 leerlingen, verspreid over heel Nederland, uit groep 7 en 8 van het basisonderwijs en klas 1 tot en met 3 van het voortgezet onderwijs op expeditie geweest met aardrijkskunde. Dit is een groei van 2300 leerlingen sinds 2017. Deze groei komt doordat er tijdens de GeoWeek 2018 82 bedrijven, overheden en instellingen uit de geo-sector gastlessen, bedrijfsbezoeken of veldwerk hebben aangeboden. Dit zijn er 26 meer dan vorig jaar.

Tijdens de GeoWeek zijn 234 expedities uitgevoerd, 68 meer dan in 2017.

De verdeling van de soorten expedities over gastlessen, bedrijfsbezoeken en veldwerk is vergelijkbaar met vorig jaar:

- Gastlessen in de klas (GeoProf) 40%
- Bedrijfsbezoek (GeoBedrijf) 27%
- Expeditie op locatie (GeoVeldwerk) 33%

De GeoWeek 2018 werd gefinancierd door verschillende partijen: het Expertisenetwerk Bodem en Ondergrond (ENBO), het Kadaster, het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en de Unie van Waterschappen.

- **Examenbesprekingen**

mei

Na de centrale examens aardrijkskunde, eerste tijdvak, zijn er op diverse plaatsen in het land regionale bijeenkomsten georganiseerd om de examens te bespreken. Voor een volledig overzicht, zie bijlage II.

Bij de landelijke besprekingen (vmbo 22 mei, havo 25 mei, vwo 28 mei) waren vertegenwoordigers van de regionale besprekingen aanwezig. Bij die van de havo- en vwo-examens was er ook een vertegenwoordiger aanwezig van het examenforum van Kennisnet.

De resultaten van die besprekingen zijn gecommuniceerd op de website van het KNAG en naar het College voor Toetsen en Examens (CvTE) gestuurd.

- **Pabo-dag aardrijkskunde**
11 september

Bij KPZ Zwolle werd de Pabo-dag georganiseerd voor aardrijkskunde-docenten werkzaam op verschillende pabo's in Nederland. In de ochtend een workshop van Anton Bakker, Timon Koster, Annemarie Wering en Arend Pottjegort over Curriculum.nu in het PO. 's Middags heeft Henk Vink een workshop gegeven over 'Escape the classroom'. De dag werd afgesloten met een rondje tips en inspiratie. Er waren twintig deelnemers.

- **KNAG Onderwijsdag**
9 november

De KNAG Onderwijsdag met als thema On the move vond dit jaar plaats in Ede. Bijna 900 docenten namen deel aan deze dag vol workshops en lezingen. Het plenaire deel werd verzorgd door Marco te Brömmelstroet en Arwin Deuss, waarna de docenten zich verspreidden over de diverse workshops. Tijdens de lunch en borrel kon men nog een kijkje nemen op de informatiemarkt waar de nieuwste boeken en lesmaterialen te vinden waren.

Op www.geografie.nl/onderwijsdag staan een *aftermovie* en foto's van de KNAG Onderwijsdag 2018.

- **Regionale bijeenkomsten watereducatie Friesland**

17 oktober

Op woensdag 17 oktober 2018 organiseerde de tweedegraads lerarenopleiding aardrijkskunde van de NHL Stenden Leeuwarden in samenwerking met Waterschap Friesland/Wetterskip Fryslân een regionale bijeenkomst watereducatie. Tijdens dit watercongres met ongeveer veertig deelnemers werd de overstromingsmodule voor Friesland van de lesmethode Water op het schoolplein gelanceerd.

Andere onderwerpen waren o.a. een klimaatbestendig Friesland, de waterschapstaak en crisismanagement in tijden van droogte, onderwijsprojecten voor vergroening van openbare ruimte en in samenwerking met IVN. De bijeenkomst motiveerde voor een betekenisvolle invulling van lessen/excursies en veldwerk met leerlingen. Het was een inspirerende, leerzame en geslaagde kennismakings- en kennisintegratiebijeenkomst voor docenten, lerarenopleiders, medewerkers en bestuurders van het waterschap.

3.3 Prijzen onderwijs

KNAG Werkstukwedstrijd

In 2018 was de derde editie van de KNAG Werkstukwedstrijd. Docenten konden tot 1 april 2018 werkstukken indienen van leerlingen die een geografisch onderwerp behandelden. Het bestuur afdeling Onderwijs van het KNAG vormde de jury en koos uiteindelijk een top drie van beste werkstukken en één bijzondere vermelding. De eerste plek was voor Yoëlle Klein en Jet Mensink (6 vwo, Dalton College, Voorburg) met een werkstuk over de Randstad als wereldstad.

www.geografie.nl/werkstukwedstrijd

Excellente leerling

Via de pagina

www.geografie.nl/examens heeft het KNAG een certificaat 'Beste aardrijkskundeleerling van school' ter beschikking gesteld aan leden. Docenten konden dit certificaat personaliseren en aan de leerling overhandigen, bijvoorbeeld tijdens de diploma-uitreiking.

3.4 Onderwijssamenwerking

GEObattle

[GEObattle](#) is een aardrijkskundige wedstrijd voor leerlingen uit groep 8, die georganiseerd wordt door een school uit het voortgezet onderwijs.

Een school uit het voortgezet onderwijs (vaak de aardrijkskundesectie) nodigt basisscholen uit de omgeving uit om een team af te vaardigen voor de GEObattle. Tijdens de wedstrijdmiddag spelen de leerlingen vijf geografische *battles*. Dit zijn aardrijkskundige vraagstukken waarbij kennis, vaardigheid, creativiteit en doortastendheid centraal staan. Het beste team uit de regio kan de school vertegenwoordigen op het NK GEObattle,

dat in 2018 voor het eerst werd georganiseerd. Het werd gewonnen door basisschool De Esch uit Borne. Het KNAG is hoofdsponsor van de GEObattle.

Aardrijkskunde Olympiade

De [Aardrijkskunde Olympiade](#) wordt elk jaar georganiseerd door het bestuur van de Aardrijkskunde Olympiade Nederland. Het is een wedstrijd voor havo/vwo leerlingen uit de bovenbouw die interesse hebben in het vak aardrijkskunde. Leerlingen strijden om de beste aardrijkskundeleerling van Nederland te worden. De algemeen winnaar in 2018 was Sven Holtrop (Gemeentelijk Gymnasium Hilversum), de theorieprijs ging naar Max Olzheim (Canisius College Nijmegen), de veldwerkprijs naar Lianne Neefjes (Tabor College Hoorn) en de vierde plaats was voor Nina Jansen (Elde College Schijndel). Deze vier vertegenwoordigden Nederland tijdens de internationale Aardrijkskunde Olympiade (iGeo) in augustus 2018 in Quebec. Het KNAG sponsort de Aardrijkskunde Olympiade.

Omgevingswet game – Buurtje Bouwen

De game [Buurtje Bouwen](#) is ontwikkeld in opdracht van het Programma aan de slag met de Omgevingswet, nadat de Tweede Kamer een motie (Smaling, juni 2015) had aangenomen waarin gevraagd werd een game te ontwikkelen om jongeren bekend te maken met de nieuwe werkwijze in het omgevingsrecht. In de motie is gesteld dat de game zowel individueel als in de aardrijkskundeles goed toepasbaar zijn. Tim Favier, onderwijsgeograaf aan de Universiteit Utrecht, is vanaf het begin bij de ontwikkeling van de game betrokken geweest om deze in de klas succesvol te laten zijn voor leerlingen en docenten.

Leerlingen die Buurtje Bouwen spelen, maken op een interactieve manier kennis met de achterliggende principes van de Omgevingswet. Het gaat er niet om dat ze alle juridische regeltjes achter de wet leren, maar dat ze gaan denken op een manier die bij de wet past.

KNAG maakt promotie voor deze game. In septembernummer 2018 van *Geografie* is een uitgebreid artikel verschenen over Buurtje Bouwen en tijdens het slotfestival van de tentoonstelling Places of Hope in Leeuwarden in november 2018 heeft het KNAG aan een workshoptafel de game gedemonstreerd en gespeeld met bezoekers.

Volvo Ocean Race

[We are water](#) is een lesprogramma over waterbewustzijn, gekoppeld aan de spectaculaire zeilwedstrijd rond de wereld, de Volvo Ocean Race. Dat leerlingen de race en hun avonturen mee konden beleven met de Nederlandse zeilers van team AkzoNobel en team Brunel waren het uitgangspunt voor vier digitale lesmodules rond het thema water. Het KNAG heeft meegelezen en geadviseerd over hoe het lesmateriaal aan kan sluiten bij het aardrijkskunde-curriculum en heeft het lesmateriaal gepromoot. Goed dat aardrijkskunde zo kon meevaren in het kielzog van zo'n groot evenement waar veel aandacht voor was van de media.

NVD filmpjeswedstrijd demografie

In 2018 heeft de Nederlandse Vereniging voor Demografie (NVD) voor het eerst een filmpjeswedstrijd georganiseerd, met als doel het verspreiden van demografische kennis onder leerlingen van middelbare scholen. De NVD heeft vijftien filmpjes ontvangen van in totaal zeven verschillende scholen. De filmpjes gaan over verschillende demografische thema's, zoals bevolkingsgroei, migratie, urbanisatie, echtscheiding en doodsoorzaken. Het meest populaire thema was (asiel-)migratie.

Het KNAG is gevraagd mee te denken hoe de wedstrijd voor aardrijkskunde-docenten interessant kan zijn en heeft de wedstrijd bekend gemaakt via de mediakanalen van het KNAG.

3.5 Lesmodules en onderwijsproducten

De wijk van de toekomst

De wijk van de toekomst is een lesmodule waaraan in 2017-2018 een wedstrijd was gekoppeld. Hoe ziet in 2050 een wijk in Nederland er uit waar prettig gewoond, gewerkt, gewinkeld en gerecreëerd kan worden en waar men zich goed kan verplaatsen? Leerlingen van 2 en 3 vmbo, havo en vwo van 33 scholen maakten een maquette van die wijk. Een jury koos daar zes finalisten uit. De finalisten waren leerlingen van het Drachtster Lyceum uit Drachten, het Twents Carmel College uit Oldenzaal, het Wartburg College locatie Guido de Brès uit Rotterdam, het Willem de Zwijgercollege uit Bussum, het Sondervick College uit Veldhoven en het Lyceum Sancta Maria uit Haarlem. In februari 2018 kwamen zij bij elkaar in Amsterdam om hun maquettes te verfijnen na een heuse masterclass. In april 2018 werden op de tentoonstelling Places of Hope in Leeuwarden deze zes maquettes tentoongesteld. Het wedstrijdelement van deze module liep tot februari 2018, maar de module zelf kan op ieder moment worden uitgevoerd. Deze module is gecertificeerd door het KNAG, maakt onderdeel uit van Geo Future School en is eerder, in 2017, ontworpen samen met de Urban Future Studio, the Cloud Collective en het Ministerie van infrastructuur en Milieu.

www.geografie.nl/wijkvandetoekomst

Water op het schoolplein

Het lesprogramma Water op het Schoolplein is in 2018 uitgebreid met drie nieuwe waterschappen. Voor Hoogheemraadschap van Rijnland, Waterschap Friesland/Wetterskip Fryslân en Waterschap Zuiderzeeland zijn de overstromingsmodules gereed gekomen. De lesmethode Water op het Schoolplein heeft tot doel het overstromings-risicobewustzijn van leerlingen te vergroten. In de lessen leren leerlingen alles over de oorzaken en gevolgen van overstromingen in hun eigen omgeving. Bijzonder is de regionale insteek. Leerlingen onderzoeken alle aspecten van overstromingen in hun eigen omgeving. Een andere pijler is de applicatie waarbij leerlingen dijkdoorbraken in hun eigen omgeving kunnen simuleren.

Water op het Schoolplein is een samenwerking met bedenker/adviseur Adwin Bosschaart (HvA), de ontwikkelaar van het lesmateriaal Tim Favier (UU) en de ontwikkelaar van de applicatie en website Henk Trimp (Anaximander). Eind 2018 zijn overstromingsmodules beschikbaar voor:

- Waterschap Drents Overijsselse Delta
- Waterschap Friesland (nieuw)
- Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier
- Waterschap Hunze en Aa's
- Waterschap Noorderzijlvest
- Hoogheemraadschap van Rijnland (nieuw)
- Waterschap Rivierenland
- Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden
- Waterschap Vallei en Veluwe
- Waterschap Zuiderzeeland (nieuw)

Naast de module over overstromings-risico's (hoog water) is in 2018 ook de ontwikkeling gestart van een module over wateroverlast (hoosbuien).

Vooruitlopend hierop is de website hoogwaterophetschoolplein.nl vernieuwd en omgedoopt naar waterophetschoolplein.nl.

Voor Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier is als eerste een module wateroverlast ontwikkeld (officiële lancering maart 2019) en toegevoegd op de vernieuwde website

www.waterophetschoolplein.nl.

Usb-sticks schoolexamen vragen

Kant-en-klare opgaven om eigen schoolexamens mee samen te stellen zijn sinds december 2018 op usb-stick verkrijgbaar. Er is een aantal jaar hard aan gewerkt. Deze set methode-onafhankelijke schoolexamen vragen is gemaakt door een KNAG-werkgroep van ervaren docenten, ondersteund door het KNAG. De werkgroep bestond uit Mathijs Booden, Tjerk Destombes, Jan-Willem Kosten, Floris Ternede, Jacqueline van der Westen-Kolkhuis Tanke en Leo Zander.

In deze editie zijn zowel vragen geüpdatet als nieuwe vragen toegevoegd. Met de opgaven op deze usb-stick kunnen docenten vragen voor het schoolexamen voor havo of vwo zelf samenstellen en zo aansluiten op de eigen wensen.

De usb-sticks zijn te bestellen via www.geografie.nl/knag/webshop/onderwijspublicaties.

Posterset

Het bestuur afdeling Onderwijs van het KNAG (baO) heeft het initiatief genomen om informatieve posters voor aardrijkskunde te maken voor in het klaslokaal. Daar bleek veel behoefte aan.

Er is een poster gemaakt Mondiale luchtstromen en een poster Gesteentecyclus. Eerder was het KNAG benaderd door Erik Meerveld die een poster heeft gemaakt Aardrijkskunde aan het werk, waarop leerlingen kunnen zien wat voor beroepen je zoal kunt uitoefenen met aardrijkskunde.

De posters zijn op de KNAG Onderwijsdag op 9 november voor het eerst aangeboden en kunnen ook als set van drie in de webwinkel op

www.geografie.nl gekocht worden.

3.6 Geo Future School

2018 was een goed jaar voor Geo Future School. Het KNAG heeft volop ingezet op de verdere ontwikkeling en uitbreiding ervan. Zo zijn de eerste stappen gezet naar een nieuwe structuur en manier van werken die beter past bij het gegroeide aantal Geo Future Scholen.

Lerarenopleider Erik Bijsterbosch is aangetrokken als coördinator van een vakdidactisch netwerk, verdeeld over vijf regio's. Met deze regionale aanpak worden docenten meer op maat te ondersteund bij het schrijven van modules en bij het implementeren van de Geo Future School in de schoolorganisatie.

Op 5 september 2018 is een startbijeenkomst gehouden voor de KNAG-onderwijs deskundigen uit het netwerk die tevens een rol hebben in het certificeringproces van modules. Naar aanleiding van de bijeenkomst zijn de volgende regio's gevormd en coördinatoren toegewezen:

- Noord: Emiel Mulder
- Midden-Oost: Erik Bijsterbosch
- Amsterdam - Den Haag: Matthijs Booden en Marcus Eshuis
- Utrecht - Rotterdam: Gerhard van der Pot, Hans Palings en Aliénke Jansen
- Zuid: Katie Oost

Deze regiocoördinatoren bezoeken Geo Future Scholen-in-oprichting om te bespreken hoe het concept van Geo Future School in de school geïmplementeerd kan worden. Daarnaast

worden door hen regionale bijeenkomsten georganiseerd, waardoor scholen van en met elkaar kunnen leren bij het ontwerpen en uitvoeren van GFS-modules.

Bij de start van het schooljaar 2018-2019 zijn 38 scholen officieel gestart met Geo Future School (GFS).

Presentaties en nascholingen

Rob Adriaens en Michiel van Houtum verzorgden op de KNAG Onderwijsdag in november een workshop over Geo Future School aan zeventig docenten. Op 24 april 2018 (bij het KNAG) en 3 december 2018 (bij de Universiteit Utrecht) vonden Geo Future School nascholingen plaats. Tijdens deze afwisselende nascholingen zijn zowel inhoudelijke workshops gegeven als workshops waarin de praktische kanten van Geo Future School aan bod kwamen. Naast steeds variërende sessies is er ook een vast scholingsaanbod ontstaan, geschikt voor elke Geo Future School. Tijdens de nascholingsmiddag op 3 december is de vernieuwde website van Geo Future School gepresenteerd. Op de website staat een aantal voorbeeld-modulen die docenten kunnen gebruiken bij de uitvoering op school. In de komende jaren wordt de website steeds meer gevuld met gecertificeerde modulen die door scholen zelf ontwikkeld zijn en met andere materialen die docenten kunnen gebruiken in de klas.

www.geofutureschool.nl

4. Publicaties

4.1 Geografie

2018 kende voor *Geografie* een moeilijke start. Doordat de hoofdredacteur in 2017 voor lange tijd uit de roulatie was en de acquisitie van artikelen achterbleef, waren er relatief weinig artikelen in portefeuille. Middels extra inspanning van de redactie is in de loop van 2018 een inhaalslag gepleegd. Gebruikmakend van het netwerk van redactieleden kwam de kwantiteit van artikelen weer op peil. Zo kon de redactie van *Geografie* ook dit jaar wederom actuele artikelen publiceren voor een breed lezerspubliek van geografen en docenten aardrijkskunde.

De sinds 2016 gesignaleerde trends in het aanbod van artikelen, meer vanuit de universiteiten onder invloed van het maatschappelijk relevant inzetten van wetenschappelijke kennis, meer studenten die samen met hun begeleiders afstudeeronderzoeken omschrijven tot een artikel en meer geografen die ook na hun pensionering actief blijven met schrijven, zagen we ook terug in 2018. Met de in 2016 vernieuwde website geografie.nl is goede synergie behouden. Steeds vaker kunnen aanvullingen op artikelen in het tijdschrift, of nieuws aangaande onderwerpen die in het tijdschrift aan de orde komen, gedeeld worden met de lezers op de website.

Traditioneel domineren sociaal-geografische artikelen in *Geografie*.

Sinds 2007 proberen we een evenwichtiger verdeling van het aantal sociaal- en fysisch-geografische artikelen te realiseren. Ook in 2018 waren wij in staat om dankzij redacteurs en auteurs, een groot aantal fysisch-geografische artikelen te plaatsen.

We hebben het afgelopen jaar gepoogd de actualiteit geografisch te benaderen.

Dit resulteerde in artikelen over ontwikkelingen in het Noordpoolgebied, politieke ontwikkeling in Marokko, bosbranden in Noord-Amerika, de verdergaande toeristische ontwikkeling van steden en de rol van Airbnb daarbij, het Catalaanse nationalisme, watertekort in Zuid-Afrika en de hete zomer van 2018.

Virginie Mamadouh en Herman van der Wusten schreven ook in 2018 meerdere afleveringen van de Europese kwestie. Deze reeks bijdragen over de politiek en praktijk van de Europese Unie loopt onder deze naam sinds 2006. Ook Frank van Dam zette zijn reeks *Fietslandschappen* voort en Manuel Aalbers schreef verder aan de serie *Brussels lof*. Martin de Jong beëindigde in 2018 de reeks *Kaartlezen*, waarin hij dieper inging op de achtergrond van op het oog simpele kaartjes. Rianne van Melik startte met collega's van de Radboud Universiteit een artikelenreeks over de Arnhemse wijk Klarendal. Hierin werden diverse ontwikkelingen in deze gentrificerende wijk belicht, zoals woningvoorraad, bewonersparticipatie en lokale ondernemers.

In oktober 2018 verscheen het themanummer *Verenigd Koninkrijk* dat voor een belangrijk deel in het teken stond van de aangekondigde Brexit. Binnen de redactie vonden enkele mutaties plaats. Na zich decennia te hebben ingezet voor het tijdschrift besloot Peter Druiven (Universiteit Groningen) uit de redactie te stappen. Rianne van Melik (Radboud Universiteit) en Dan Assendorp (Van Hall Larenstein) traden toe. De volledige samenstelling van de redactie is te vinden als bijlage III. Alle artikelen zijn te vinden op www.geografie.nl.

4.2 Geografie.nl

Geografie.nl biedt een podium voor nieuws, kennis en opinie uit de wereld van de geografie. De inzet is om een breed publiek te bereiken: de website is gericht op mensen uit het onderwijs, de journalistiek, de politiek, maar ook algemeen geïnteresseerden.

Deze website is inmiddels bijna drie jaar in de lucht en er is weer een nieuwe partner bijgekomen: de Rijksuniversiteit Groningen. De Universiteit van Utrecht, de Universiteit van Amsterdam en de Radboud Universiteit Nijmegen waren al actief als partner van geografie.nl. Vanuit de partners komt regelmatig input voor artikelen op geografie.nl, vaak betreft het onderzoeken die omgeschreven worden tot journalistiek artikel. Voor de universiteiten is publiceren op geografie.nl een mooie manier van valorisatie van het onderzoek. De samenwerking tussen de webredacteur van het KNAG en lokale redacteurs bij de partners gaat steeds beter.

Daarnaast zoeken we actief naar auteurs die achtergrond kunnen bieden bij geografisch nieuws en steeds vaker weten auteurs ook zelf geografie.nl te vinden als platform om iets te publiceren. Artikelen uit het tijdschrift *Geografie* worden ook op de site geplaatst. In totaal zijn meer dan 500 artikelen gepubliceerd op geografie.nl. Naast nieuws, kennis- en opiniestukken biedt geografie.nl ook informatie over het KNAG en haar activiteiten en een agenda. Tegen vergoeding kan op geografie.nl worden geadverteerd. De website ontving in 2018 bijna 70.000 unieke bezoekers. In mei was een piek van 10.000 bezoekers te zien, deze is te verklaren door de examenbesprekingen die toen online kwamen. Er is nog steeds een stijgende lijn te zien in de bezoekersaantallen, een goed teken!

4.3 TESS

Het KNAG publiceert in samenwerking met de Britse uitgeverij Wiley het Engelstalige wetenschappelijke journal *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* (TESS). Het tijdschrift publiceert artikelen over geografisch onderzoek uit de hele wereld. Middels de rubriek Window on the Netherlands wordt specifiek aandacht besteed aan Nederlandse onderwerpen.

De redactie bestaat uit onderzoekers van Nederlandse en Belgische universiteiten. De redactieleden beoordelen ingezonden manuscripten op kwaliteit en leggen deze voor aan externe *reviewers*. De samenstelling van de redactie vindt u in bijlage III.

In 2018 (jaargang 109) zijn vijf TESS-nummers verschenen. Het eerste, tweede en vijfde nummer waren reguliere uitgaven, waarin onder andere zes open access artikelen zijn gepubliceerd. Verder was er in 2018 ruimte voor twee zogeheten dossiers: in nummer drie een serie artikelen over Ageing and the Economy en in nummer vier een serie over Social Capital in an Era of Super-diversity.

De impact factor is een indicator voor de mate waarin een *journal* in de voorgaande twee jaar geciteerd werd door andere tijdschriften. De impact factor van TESS voor 2018 is gedaald van 1,122 naar 0,653. De verwachting is dat deze voor 2019 hoger uitvalt.

4.4 Digitale nieuwsbrieven

Het KNAG houdt leden en andere geïnteresseerden maandelijks op de hoogte van nieuws uit de vereniging en de wereld van het aardrijkskunde-onderwijs door middel van de Nieuwsbrief KNAG & Onderwijs. Deze nieuwsbrief heeft 1150 abonnees. Ook wordt maandelijks de Nieuwsbrief geografie.nl verstuurd, waarmee de beste artikelen van geografie.nl onder de aandacht worden gebracht aan de 1300 abonnees.

4.5 Sociale media

Via sociale media blijft het KNAG in contact met haar leden en andere geïnteresseerden. Met sociale media wordt aandacht gegenereerd voor de activiteiten van het KNAG, de artikelen van geografie.nl en aardrijkskundig nieuws.

Door meerdere accounts te gebruiken, weet het KNAG verschillende interessegroepen te bereiken. Hier een overzicht van het aantal volgers per sociale media-account.

Facebook:

KNAG	1200
geografie	670
Geo Future School	190
GeoWeek	115

Twitter:

@knag	1240
@geografieNL	550
@GeoFutureSchool	285
@Geo_Week	130
@tesg_journal	150

LinkedIn-groepen:

KNAG	1450
GeoWeek	250

Bijlage I – KNAG-leden en tijdschriftabonnees

DATUM	15-1-2015	15-1-2016	15-1-2017	15-1-2018	15-1-2019
CATEGORIE					
KNAG-lid met/zonder abonnement					
lid zonder tijdschrift	107	102	98	94	88
lid zonder tijdschrift reductie	15	14	13	10	9
lid zonder tijdschrift student	0	0	0		0
<i>totaal aantal leden zonder tijdschrift</i>	122	116	111	104	97
lid met Geografie	1453	1432	1435	1451	1401
lid met Geografie reductie	652	664	640	615	605
lid met Geografie student	410	381	405	462	451
lid met Geografie en TEGS	95	94	86	80	69
lid met Geografie en TEGS reductie	23	22	24	20	19
lid met Geografie en TEGS student	54	50	59	53	50
<i>totaal aantal leden met abonnement Geografie</i>	2687	2643	2649	2681	2595
lid met TEGS	8	8	6	6	7
lid met TEGS reductie	0	0	0	0	1
lid met TEGS student	0	0	0	0	0
<i>totaal aantal leden met abo TEGS</i>	180	174	175	159	146
<i>totaal aantal leden KNAG</i>	2817	2767	2766	2791	2700
Geen lid met abonnement					
abo Geografie instelling	159	163	158	156	163
abo Geografie via agent	75	68	65	65	65
abo Geografie particulier	5	5	5	4	4
abo Geografie gratis	28	28	28	27	27
<i>totaal aantal abonnementen Geografie</i>	2954	2907	2905	2933	2854
totaal aantal reductieleden*	690	700	677	645	634
totaal aantal studentleden	464	431	464	515	501

Cadeaulidmaatschappen van de RUG worden met ingang van 15-1-2019 niet meer meegeteld, voorgaande jaren wel. Voor de periode 01-01-2018 t/m 31-12-2018 waren er 27 cadeaulidmaatschappen via de RUG.

Bijlage II – Regionale examenbesprekingen

Plaats	School	havo	vwo	vmbo
Amsterdam	Pieter Nieuwland College	X	X	
Eindhoven	Van Maerlantlyceum	X	X	
Breda	OLV Breda en Stedelijk Gymnasium		X	
Leeuwarden	Noordelijke Hogeschool Leeuwarden			
Sneek	RSG Sneek	X	X	
Nijmegen	ROC Nijmegen VAVO	X	X	X
Doetinchem	Graafschap College	X	X	
Harderwijk/Ermelo	Christelijk College Nassau Veluwe	X	X	
Groningen	Zernike College	X	X	
Sittard	Trevianum	X	X	
Alkmaar	Petrus Canisius College Het Lyceum Alkmaar	X	X	
Haarlem	Stedelijk Gymnasium Haarlem	X	X	
Monnickendam	Bernard Nieuwentijt College			X
Enschede	Stedelijk Lyceum	X	X	
Holten	Waardenborch	X		
Zwolle	Windesheim Zwolle			X
Utrecht	Hogeschool Utrecht	X	X	X
Goes	Ostrea Lyceum	X	X	
Den Haag	Segbroek college	X	X	
Den Haag	's-Gravendeef college Den Haag	X		X
Rotterdam	Libanon Lyceum	X	X	
Rotterdam	HR Rotterdam	X		X
Breda	OLV Breda	X		

Bijlage III – Overzicht redacties

Redactie *Geografie*

dr. Ronald Kranenburg – hoofd- en beeldredactie
Gemmeke van Kempen – eindredactie
Barend Kobben – kaartredactie
dr. Manuel Aalbers
dr. Bernd Andeweg
dr. Dan Assendorp
prof. dr. Tine Béneker
Pim Beukenkamp
Jeroen Bosman
dr. Frank van Dam
Henk Donkers
dr. Peter Groote
Roosmarijn Haring
prof. dr. Gert-Jan Hospers
dr. Henk van Houtum
Hans de Jong
prof. dr. Steven de Jong
Anne de Klerk
Moniek Löffler
dr. Virginie Mamadouh
dr. Rianne van Melik
Henk Notté
Monique Roso
prof. dr. Joop van der Schee
dr. Bas Spierings

Webredactie *geografie.nl*

dr. Ronald Kranenburg (KNAG)
Florien Willems (KNAG)
dr. Marco Bontje (Universiteit van Amsterdam)
dr. Rianne van Melik (Radboud Universiteit Nijmegen)
dr. Leo Paul (Universiteit Utrecht)
Eelko Postma (KNAG)
dr. Ton van Rietbergen (Universiteit Utrecht)
Imre Veen (Rijksuniversiteit Groningen)

Redactie *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*

prof. dr. Frank van Oort – editor-in-chief
dr. Niels Beerepoot – executive editor
dr. Manuel Aalbers
dr. Martijn Burger
prof. dr. Jouke van Dijk
prof. dr. Huib Ernste
dr. David Evers
dr. Wouter van Gent
dr. Bouke van Gorp
dr. Ilse van Liempt
dr. Rianne van Melik
dr. Mirjam Ros-Tonen
dr. Martijn Smit – book review editor
prof. dr. Veronique Schutjens
prof. dr. Frank Witlox

Bijlage IV – Mediaoverzicht

RTV Utrecht, 28 mei 2018

Leerlingen op aardrijkskunde-uitje tijdens GeoWeek

<https://www.rtvutrecht.nl/nieuws/1774421/>

DeDrontenaar.nl, 2 juni 2018

Leerlingen Ichthus Dronten doen aan landmeetkunde en bodemsanering

<https://dedrontenaar.nl/algemeen/leerlingen-ichthus-dronten-doen-aan-landmeetkunde-en-bodemsanering>

Dinpers Nieuws, 3 juni 2018

Recordaantal deelnemers GeoWeek

<https://www.dinpersnieuws.nl/nieuws/algemeen/211302/recordaantal-deelnemers-geoweeek->

NRC, 10 juli 2018

De docent herkent zijn vak niet meer

<https://www.nrc.nl/nieuws/2018/07/11/de-docent-herkent-zijn-vak-niet-meer-a1609591>

NPO Radio 1, 29 augustus 2018

Atlas verdwijnt op schoolexamens

<https://www.nporadio1.nl/nos-radio-1-journaal/onderwerpen/469748-atlas-verdwijnt-op-schoolexamens>

NRC, 29 augustus 2018

Vanaf 2020 geen atlas meer bij aardrijkskunde-examens

<https://www.nrc.nl/nieuws/2018/08/29/vanaf-2020-geen-atlas-meer-bij-aardrijkskunde-examens-a1614545>

NRC, 30 augustus 2018

Concurrerende atlassen? Dan helemaal geen atlas meer bij het centraal examen

<https://www.nrc.nl/nieuws/2018/08/30/concurrerende-atlassen-dan-helemaal-geen-atlas-meer-bij-het-centraal-examen-a1614698>

Bijlage V – Verzonden persberichten

25 mei 2018

7000 leerlingen in Nederland stappen in de wereld van geo

Deze week gaan in het hele land duizenden leerlingen aan de slag in de geosector.

Tijdens de GeoWeek gaan zij op expedities onder begeleiding van 80 verschillende bedrijven en organisaties in het hele land. Professionals uit de bodem-, water- en geo-informatiesector organiseren een bedrijfsbezoek, veldwerk of gastles.

Het enorme aanbod vanuit de geosector laat zien dat professionals oog hebben voor de toekomst. Via deze route maken leerlingen al op jonge leeftijd kennis met de mogelijkheden van het werkveld. Dit is volgens professionals hard nodig om straks voldoende -en goedgeschoolde mensen te hebben die het werk voor gebiedsinrichting en -beheer in Nederland kunnen klaren.

De GeoWeek creëert ook bewustzijn. Franc van der Steen, afdelingshoofd Bestuur en Regie bij de directie Algemeen Waterbeleid en Veiligheid van het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, legt uit waarom dit van belang is: 'Bewustzijn kan er voor zorgen dat mensen zelf dingen gaan doen. Zeker met oog op klimaatverandering is het belangrijk dat er bewustzijn is.'

Leerlingen gaan deze week onder andere aan gang met het bouwen van dijken, waterberging in de stad, veldwerk langs de rivier, duurzaamheid, grondboringen of leren werken met geografische-informatiesystemen. 'Tijdens de GeoWeek komen kinderen bij echte bedrijven die concreet laten zien wat geo in de praktijk is. Dat maakt indruk!', aldus Gilbert Boerekamp, afdelingshoofd Bodem en Ondergrond bij Rijkswaterstaat. De GeoWeek is een initiatief van het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap (KNAG).

28 augustus 2018

Atlas blijft fundament aardrijkskundeonderwijs

Op 27 augustus maakte het College voor Toetsing en Examens (CvTE) bekend dat de atlas verdwijnt op het centraal eindexamen aardrijkskunde. Het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap (KNAG) betreurt dit ten zeerste omdat alle leerlingen moeten leren omgaan met kaarten en de atlas hierbij het instrument is van geografen.

Sinds het voorjaar zijn er twee atlassen inhoudelijk goedgekeurd voor het aardrijkskundeonderwijs, Alcarta en de Grote Bosatlas. Volgens het CvTE is het onmogelijk om een examen te maken waarbij twee verschillende atlassen kunnen worden gebruikt. Het KNAG benadrukt dat aardrijkskundeonderwijs zonder atlas en kaarten ondenkbaar is en dat de aanwezigheid van twee kwalitatief hoogwaardige atlassen alleen maar pleit voor (meer) atlasgebruik op school.

Het is voor iedere burger van groot belang om kaarten te kunnen begrijpen en gebruiken. De toepassingen van (digitale) kaarten groeit via Google Earth, remote sensing en het gebruik van drones, 3D visualisaties, augmentend reality en in gaming. Ook in het nieuws verschijnen voortdurend kaarten: van uitslagen van de verkiezingen, migrantenstromen naar Europa, nieuwe vaarroutes via de Noordpool tot de locaties van aardbevingen in en rond Lombok.

Maar de kaarten en bijbehorende grafieken, diagrammen of infographics moet je wel kunnen lezen en op waarde kunnen schatten. Begrijpen hoe je informatie kunt halen uit bijvoorbeeld verschillende symbolen, de legenda of schaal leer je al vroeg in de aardrijkskundeles. Maar leerlingen leren meer: door kaarten te bestuderen, te vergelijken en in en uit te zoomen, leren ze relaties te leggen en spreiding en samenhang te ontdekken. Dit draagt bij aan het ontwikkelen van een wereldbeeld.

De atlas speelt een grote rol in het leren omgaan met kaarten en is een rijke bron aan informatie. Een goede atlas is en blijft onmisbaar. Leerlingen van alle leerjaren van de diverse onderwijsniveaus blijven daarom met de atlas werken in de aardrijkskundeles. Het KNAG gaat ervan uit dat in (praktische) opdrachten, toetsen en óók op het examen leerlingen met kaartmateriaal blijven werken. Het afschaffen van de atlas als hulpmiddel op het centraal examen havo/vwo is dan ook geen reden om te twijfelen aan atlasaanschaf, in onder- en bovenbouw. Meer informatie over het afschaffen van de atlas op het havo-examen in 2020 en het vwo-examen in 2021, is te lezen in dit bericht van het CvTE.

11 oktober 2018

Geografie special: magazine over Brexit

Het oktobernummer van het tijdschrift *Geografie* staat volledig in het teken van **Brexit** en het Verenigd Koninkrijk. Met o.a. artikelen over de eerste Brexit, de afscheiding van het eiland 160.000 jaar terug; onafhankelijk Schotland; exit Noord-Ierland; verdeeld Wales en de Britse huizenmarkt. Op www.geografie.nl/tijdschrift/geografie-oktober-2018 vindt u alle losse artikelen, waarvan een aantal ook te lezen voor niet-leden van het KNAG.

Om deze *Geografie* -special los te bestellen kunt u een mail sturen naar info@knag.nl.

Aan: de leden van het ontwikkelteam Mens & Maatschappij Curriculum.nu

Utrecht, 24 april 2018

Geachte leden van het ontwikkelteam Mens & Maatschappij,

Als betrokken vakverenigingen bij het ontwikkelteam Mens & Maatschappij hebben we de conceptvisie en het procesverslag met belangstelling gelezen. U zult van elk van onze verenigingen een reactie op uw eerste tussenproduct ontvangen. In deze brief willen we daarnaast een gezamenlijke zorg onder uw aandacht brengen.

We waren verheugd te lezen dat u net als wij van mening bent dat de afzonderlijke vakken aardrijkskunde, geschiedenis, bedrijfseconomie, economie, filosofie, maatschappijleer, maatschappijkunde en maatschappijwetenschappen verschillende perspectieven op de samenleving vertegenwoordigen. Leerlingen leren de wereld beter begrijpen door vanuit al die perspectieven naar maatschappelijke verschijnselen en ontwikkelingen te kijken.

Tegelijkertijd zijn we bezorgd, omdat de weg die u lijkt in te slaan niet in overeenstemming is met de uitgangspunten die door regering en Tweede Kamer zijn gekozen. Eind december 2016 liet het kabinet weten dat “de door het Platform Onderwijs2032 voorgestelde ordeningsprincipe voor de kennisdomeinen” wordt losgelaten. In april 2017 werd in de Tweede Kamer de motie van de leden Bisschop en Bruins aangenomen waarin expliciet werd vastgelegd dat bij de herziening van het curriculum niet alleen voor Nederlands, Engels en rekenen/wiskunde, maar ook voor de andere vakken zou worden aangesloten bij de huidige praktijk in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs. De motie verzoekt de regering de bestaande vakken en kennisgebieden die herkenbaar aanwezig zijn in zowel basisonderwijs als voortgezet onderwijs, als uitgangspunt te kiezen. Staatssecretaris Dekker heeft in zijn brief van 7 juli 2017 toegezegd onder andere deze motie in acht te nemen.

Uit de conceptvisie en het procesverslag blijkt dat u de bestaande vakken en de huidige praktijk in basis- en voortgezet onderwijs niet over de hele linie als uitgangspunt voor de ontwikkeling van nieuwe kerndoelen en eindtermen neemt. Dit blijkt in de eerste plaats uit het aantal keren dat het woord leergebied voorkomt in vergelijking met het woord vak. Vanzelfsprekend kan worden bediscussieerd of een leergebied hetzelfde is als een kennisdomein. Ook kunt u tegenwerpen dat het aantal keren dat een woord genoemd wordt niets zegt over de intentie achter uw conceptvisie. Het ontwikkelteam neemt echter overduidelijk afstand van de uitgangspunten van het traject als u schrijft: “In het primair onderwijs zou M&M als één vak moeten worden aangeboden”. In de volgende zin staat dat hiermee de kennis en vaardigheden uit de verschillende disciplines betekenisvoller worden. Wij zijn het er als vakverenigingen mee eens dat samenhangend onderwijs leidt tot meer betekenisvolle kennis, maar deze gedachte leidt niet automatisch tot de keuze voor één vak M&M. Samenhangend onderwijs kan op verschillende manieren worden bereikt, in de visies die wij hebben geschreven voor Curriculum.nu doen wij daar verschillende suggesties voor. In ieder geval is het een feit dat M&M als één vak aanbieden niet aansluit bij de huidige praktijk op basisscholen: veel scholen geven aardrijkskunde en geschiedenis, andere scholen gaan uit van Oriëntatie op jezelf en de wereld en combineren zo Mens & Maatschappij met Mens & Natuur.

In het procesverslag lezen wij vervolgens dat wij het van belang vinden dat de bestaande vakken in de bovenbouw vo behouden blijven. Daaruit zou het misverstand kunnen ontstaan dat we voorstander zijn van het invoeren van kennisdomeinen of leergebieden in het basisonderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Dat is niet het geval. Wij zijn van mening dat Curriculum.nu moet uitgaan van de kracht van bestaande vakken. Samenhang kan op verschillende manieren worden bereikt door de perspectieven van onze vakken te combineren. Daarbij dient te worden voortgebouwd op bestaande praktijken binnen scholen: soms in het kader van een leergebied, vaker afzonderlijke vakken die samenwerken. We hopen dat de definitieve visie van het ontwikkelteam meer bij deze gedachte aansluit, zodat ook recht wordt gedaan aan de politieke besluitvorming die aan de totstandkoming van Curriculum.nu ten grondslag ligt.

Met vriendelijke groet,

De voorzitters van de betrokken vakverenigingen:

Y.C.M.G. de Boer, Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap (KNAG)

J.C.M. Teunissen, Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer (NVLM)

J.M. Hommel-Rozendaal, Vereniging van leraren in de economisch/maatschappelijke vakken (VECON)

H.P. Tiggelaar, Vereniging Filosofiedocenten in het Voortgezet Onderwijs (VFVO)

A.A. van der Schans, Vereniging van docenten geschiedenis en staatsinrichting in Nederland (VGN)

cc. Kamercommissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Secretariaat Platform VVVO
Roemer Visscherstraat 17
2332TT Leiden
secretaris@platformvvvo.nl
<http://www.platformvvvo.nl>

Aan de vaste commissie Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van de Tweede Kamer

Culemborg, 20-01-2019

Betreft: Reactie Platform Vakinhoudelijke Verenigingen Voortgezet Onderwijs op het advies van de heer Rinnooy Kan "Verkenning Leraren".

Geachte leden van de vaste commissie Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,

Het Platform VVVO is een organisatie van leraren die zich sinds 1991 op vrijwillige basis inzet voor goed vakinhoudelijk onderwijs. Het Platform is bottom-up georganiseerd en heeft korte lijnen met de onderwijspraktijk op scholen. Er zijn ruim 13.000 VO-leraren georganiseerd via het Platform. Vanuit die positie wil het Platform reageren op het advies van de heer Rinnooy Kan "Verkenning Leraren".

In het advies wordt gesteld dat een beroepsgroep van leraren van groot belang is. De Onderwijscoöperatie heeft die ambitie niet waar gemaakt, omdat er teveel top down is gewerkt en de invloed en betrokkenheid van leraren te beperkt was. Het Platform VVVO is het met die analyse eens.

In het advies wordt een procesvoorstel gedaan om van onderop tot een beroepsgroep te komen. Het Platform VVVO is het eens met het uitgangspunt dat beroepsgroepvorming van onderop moet komen, leraren moeten het voortouw nemen. Het belang van professionalisering wordt breed gedragen.

Over het proces om tot die beroepsgroep te komen dat Rinnooy Kan in zijn advies voorstelt, zijn wij terughoudend. Het gaat dan om het benoemen van informateurs, en de keuze om 'professionalisering' als vehikel te gebruiken. Ook de suggestie dat het register op termijn weer een rol zou kunnen spelen is voorbarig. Op dit moment is hier geen draagvlak voor bij leraren.

Het ligt veel meer voor de hand het Platform een actieve rol te geven bij beroepsgroepvorming. Wij zijn als Platform van vakverenigingen immers al bottom-up georganiseerd met korte lijnen naar de schoolpraktijk van leraren. Thema's die onderdeel uitmaken van de zogenaamde 'professionele keten' (professionele standaard, bekwaamheidseisen, bevoegdheden, borging kwaliteit door o.a. deskundigheidsbevordering,) staan hoog op de agenda van het Platform. Het versterken van deze elementen van de professionele keten is een belangrijke grondslag om tot een stevige beroepsgroep te komen.

Bij het vormen van de beroepsgroep is ons uitgangspunt dat de leraar een 'professional' is die zijn / haar vak bijhoudt, en die een status verdient die past bij de verantwoordelijkheid en het belang van het beroep.

Daar hoort ook een organisatie bij die professioneel georganiseerd is en waarin de leraren zelf aan het stuur staan. Het Platform kan zich tot deze organisatie omvormen als daarvoor voldoende middelen beschikbaar worden gesteld.

Graag zijn wij bereid ons standpunt en onze ideeën nader toe te lichten en uit te wisselen met (leden van) de vaste commissie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Mocht u naar aanleiding van deze brief vragen hebben, dan kunt u die via secretaris@platformvvvo.nl aan ons stellen. We zijn van harte bereid om indien nodig een toelichting te geven.

Met vriendelijke groet,
namens het bestuur van het Platform,
Hans Kok, voorzitter

Secretariaat Platform VVVO
Roemer Visscherstraat 17
2332TT Leiden
secretaris@platformvvvo.nl
<http://www.platformvvvo.nl>

Aan de vaste commissie Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van de Tweede Kamer

Culemborg, 20-01-2019

Betreft: reactie op het rapport *Ruim baan voor Leraren* van de Onderwijsraad.

Geachte leden van de Kamercommissie Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,

De Onderwijsraad geeft in het rapport *Ruim baan voor leraren* haar antwoord op de vraag hoe in de toekomst opleidings- en arbeidsstructuur zó kunnen worden vormgegeven, dat ze op termijn bijdragen aan voldoende en goede leraren.

De aanbevelingen gaan over herordening van de lerarenopleiding (in een combinatie van clustering en specialisaties) en meer structurele aandacht (visie, tijd en middelen) voor loopbaanontwikkeling en verdere professionalisering.

In hun Kamerbrief over de versterking van de leraar van 16 januari geven beide ministers duidelijk aan dat verder doordenken nodig is waarbij zij 'het veld' een belangrijke rol toekennen.

Het Platform Vakinhoudelijke Verenigingen Voortgezet Onderwijs vertegenwoordigt dertien verenigingen van vakdocenten, voornamelijk in het Voortgezet Onderwijs. Deze verenigingen delen de zorgen over kwaliteit en kwantiteit van leraren en waarderen de aandacht van de Onderwijsraad voor deze problematiek zeer.

Met deze brief willen zij reageren op de suggesties van de Onderwijsraad voor de herinrichting van de opleidings- en bevoegdheidsstructuur als instrument voor kwaliteitsverbetering en oplossing van lerarentekorten. Deze reactie betreft achtereenvolgens de analyse van het probleem en de aangereikte oplossingen voor opleiding & certificering en voor verdere professionalisering.

Probleemanalyse: bredere kader dan alleen opleidings- en kwalificatiestructuur

In hun Kamerbrief van 16 januari geven de ministers terecht aan dat de aantrekkelijkheid van werken in het onderwijs en de kwaliteit van leraren in Nederland niet alleen gebaat zijn bij verbeteringen in de structuur van opleidingen en kwalificatie. De Onderwijsraad stipt werkdruk en onvoldoende tijd voor lesvoorbereiding op p 24-25 alleen aan als een probleem van beginnende docenten. Werkdruk en lastige relaties met leerlingen blijken echter ook de voornaamste oorzaken voor voortijdig vertrek van oudere leraren¹. Het lerarentekort vraagt daarom volgens de vakverenigingen niet alleen aandacht voor verbeteringen in de structuur van opleidingen en het stelsel van bevoegdheden. Aandacht voor de aantrekkelijkheid van het beroep in alle opzichten blijft van belang, willen we de kansen vergroten op de keuze voor het leraarsberoep, op herintreders, op meer werken door parttimers en de kansen verkleinen op voortijdige uitval.

Opleidings- en kwalificatiestructuur

De vakverenigingen kunnen zich goed vinden in het streven naar flexibilisering in de opleiding om toegankelijkheid en aantrekkelijkheid van het beroep te vergroten. De vakverenigingen vrezen echter dat de voorstellen van de Onderwijsraad om dit te realiseren een te gering of zelfs een averechts effect zullen hebben en doen daarom hieronder enkele suggesties.

¹ I.Veldman (2017), *Stay or leave. Veteran teachers' relationships with students and job satisfaction*, Proefschrift UvA

De Onderwijsraad stelt terecht dat een aantal aspecten van het leraarsberoep bij alle leeftijden, sectoren en vakken aan de orde zijn, maar dit betekent niet dat ze gelijk zijn: onderwijs aan kleuters vergt van docenten een andere inkleuring van deze kennis en vaardigheden dan onderwijs aan 18-jarige VWO-ers.

Een belangrijk argument van de Onderwijsraad betreft PCK (Pedagogical Content Knowledge), die typische mix van kennis van het vak, vakdidactiek en daarin omgaan met leerlingen, die goede leraren kenmerkt. Het is daarom onbegrijpelijk dat de Onderwijsraad na deze twee op zich juiste constatering op p.17 aansluitend concludeert dat een goede docent biologie daarom evengoed scheikunde kan geven. Dat is wellicht wel wenselijk, maar past niet bij de manier waarop aspirant en beginnende leraren leren als docent. Hoewel deze vakken deels verwant zijn, vergen zij namelijk specifieke docentkennis, op alle niveaus. Een beginnende docent heeft al de handen vol aan de ontwikkeling in één vak.

Er is veel voor te zeggen om voor docenten de bestaande mogelijkheden te verruimen om zich in meer vakken te ontwikkelen of zich te specialiseren. Voor sommige docenten zal dat de aantrekkelijkheid van het beroep verruimen, al levert dat nog niet vanzelf een oplossing voor het kwantiteitsprobleem.

Er is ook veel voor te zeggen om in de kwalificatiestructuur – meer dan nu- te erkennen dat een aantal aspecten van het leraarsberoep vergelijkbaar is en dat eerder behaalde kwalificaties bij doorgroeien in de breedte door vakkenuitbreiding of in de diepte door verdere specialisatie worden ‘meegeteld’.

Hoewel de Onderwijsraad expliciet stelt dat zij geen uitspraak doet over de volgordelijkheid in de opleiding, ademt het rapport toch de suggestie van ‘clustering van vakken vóór-specialisatie’; dat juist beginnende leraren in het VO verschillende vakken moeten kunnen geven. Dat staat echter haaks op de constatering van het belang van PCK en op bevindingen in recent onderzoek. Zo toont hoogleraar Tine Béneker in haar oratie aan dat kennis de basis moet zijn van (aardrijkskunde)onderwijs. Docenten zijn op hun best als zij vanuit de kracht van kennis uitgaan en daarin een leidersrol op zich nemen². Hierbij past ook recent onderzoek dat laat zien dat vakoverstijgende samenwerking veel brengt, maar dan wel pas als de docent het eigen vak goed beheerst³.

De vakverenigingen zijn dan ook blij met de erkenning van de ministers in hun brief van 16 januari dat nogal wat docenten voor het onderwijs kiezen uit liefde voor hun vak. Dat geldt zeker ook voor universitaire studenten en academisch opgeleide professionals die tijdens hun studie, in aansluiting op hun studie of later in hun loopbaan kiezen voor het onderwijs. Het rapport van de Onderwijsraad lijkt de route van de universitaire lerarenopleidingen echter te negeren. De vakverenigingen zien deze route nog steeds als een onmisbare weg om het onderwijs aantrekkelijk te houden voor academisch opgeleide leraren en van groot belang voor de kwaliteit van leraren.

De vakverenigingen stellen daarom voor om

- docenten VO in eerste instantie op te leiden voor één vak, omdat dat al ingewikkeld genoeg is (niet voor niets stapten de nieuwe lerarenopleidingen in de jaren zeventig snel af van de ambitie om hun studenten voor twee vakken tegelijk op te leiden).
- aan een aanvullende bevoegdheid in een ander vak dezelfde vakinhoudelijke en vakdidactische eisen te stellen als aan de bevoegdheid in het eerste vak;
- meer aandacht te besteden aan de opleiding van academisch opgeleide leraren en deze route duidelijk mee te nemen in toekomstige veranderingen in de kwalificatiestructuur;

² Tine Béneker (2018), *Krachtige kennis in geografie onderwijs*. Oratie Universiteit Utrecht

³ Tuithof, H. (red.) (2018) *Wat werkt als je samenwerkt. Voorbeelden van samenwerking tussen gammavakken*. Amsterdam, Landelijk Expertisecentrum Mens- en Maatschappijvakken

- te onderzoeken hoe opleidingen en kwalificaties meer dan nu modulair en flexibel kunnen worden georganiseerd, waardoor docenten aansluitend op de initiële opleiding of na een aantal jaren leservaring hun bevoegdheid kunnen verruimen door verbreding (extra vak, zorg, beleid etc.) en/of verdieping (meer vakinhoudelijke en vakdidactische kennis van eigen het vak).

Loopbaanontwikkeling en verdere professionalisering

De vakverenigingen kunnen zich ten slotte grotendeels vinden in de aanbevelingen met betrekking tot professionalisering.

Wij verzoeken u om bovenstaande voorstellen te betrekken bij de bespreking van het advies van de Onderwijsraad en de reactie van de bewindspersonen op dat advies.

Mocht u naar aanleiding van deze brief vragen hebben, dan kunt u die via secretaris@platformvwo.nl aan ons stellen. We zijn van harte bereid om indien nodig een toelichting te geven.

Met vriendelijke groet,

namens het bestuur van het Platform,

Hans Kok, voorzitter

Elise Storck, bestuurslid

College van Toetsing en Examens
t.a.v. Jan van Miert
j.vanmiert@cvte.nl

betreft: Verzoek tot handhaving atlas op het centraal examen
datum: 27 september 2018
ons kenmerk: 20180927011

Geachte heer Van Miert,

Op 27 augustus maakte het College voor Toetsing en Examens (CvTE) bekend dat de atlas verdwijnt op het centraal eindexamen aardrijkskunde. Het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap (KNAG) betreurt dit ten eerste en vraagt het CvTE dit besluit te herzien en de atlas ook na 2019 voor havo en na 2020 voor vwo toe te staan als hulpmiddel bij het centraal examen.

Over het onderwijskundig belang van kaartvaardigheden op het centraal examen bestaat geen twijfel, dat stellen zowel het KNAG als CvTE. Zo stelt het CvTE dat de atlas essentieel blijft voor het onderwijs in alle leerjaren. Het CvTE stelt: "Zonder atlas kan het examenprogramma aardrijkskunde niet worden onderwezen en getoetst." Het is voor iedere burger van groot belang om kaarten te kunnen begrijpen en gebruiken. De toepassingen van (digitale) kaarten groeit via Google Earth, remote sensing en het gebruik van drones, 3D visualisaties, augmentend reality en in gaming. Ook in het nieuws verschijnen voortdurend kaarten: van uitslagen van de verkiezingen, migrantenstromen naar Europa, nieuwe vaarroutes via de Noordpool tot de locaties van aardbevingen in en rond Lombok. De kaarten en bijbehorende grafieken, diagrammen of infographics moet je wel kunnen lezen en op waarde kunnen schatten. Begrijpen hoe je informatie kunt halen uit bijvoorbeeld verschillende symbolen, de legenda of schaal leer je al vroeg bij het vak aardrijkskunde. Maar leerlingen leren meer: door kaarten te bestuderen, te vergelijken en in- en uit te zoomen, leren ze relaties te leggen en spreiding en samenhang te ontdekken. Dit draagt bij aan het ontwikkelen van een wereldbeeld.

Het niet langer toestaan van de atlas als hulpmiddel bij het centraal examen is in de ogen van het KNAG een devaluatie van het centraal examen aardrijkskunde. Met de atlas als hulpmiddel toetst het centraal examen immers essentiële atlasvaardigheden zoals kaartselectie en belooft het leerlingen voor het intelligent gebruiken van dit hulpmiddel. Zij kunnen door het selecteren en combineren van kaarten laten zien dat zij over hogere denkvaardigheden beschikken om zo tot goede antwoorden te komen.

Dit geldt zeker ook voor vragen zonder expliciete verwijzing naar de atlas. De atlas is van essentieel belang voor goed aardrijkskundeonderwijs en hoort daarom op het centraal examen thuis.

Met het verdwijnen van de atlas als hulpmiddel op het centraal examen en het niet meer op het hoogste niveau toetsen van atlasvaardigheden, dreigt een negatief effect op te treden: schoolleiding en ouders zullen minder belang hechten aan de atlas, waardoor mogelijk minder geïnvesteerd wordt in de atlas als fundamenteel leermiddel. Het gevolg hiervan is verminderde beschikbaarheid en actualiteit van atlassen in de klas. Hierdoor zijn docenten en leerlingen, door alle leerjaren heen, minder in de gelegenheid met de atlas essentiële vaardigheden aan te leren.

In de toekomst zijn er wellicht mogelijkheden om digitale atlassen in te zetten als hulpmiddel bij centraal examens, de ontwikkelingen gaan voort en dat zou verder verkend moeten worden. Daarvoor is het nu echter te vroeg. Het KNAG heeft begrip voor de argumenten van het CvTE, maar vindt dat deze niet opwegen tegen het de gevolgen van het afschaffen van de atlas op het centraal examen, en met de daarmee veranderende rol van de atlas in het aardrijkskundeonderwijs. Leerlingen en docenten worden met het nu genomen besluit de dupe van een situatie met twee goedgekeurde atlassen. Er zullen, ondanks dat de atlassen aan dezelfde voorschriften voldoen, altijd enige (detail)verschillen zijn. Net zoals er ook tussen scholen of beoordelende docenten verschillen zijn.

Ons verzoek is praktisch om te gaan met mogelijke verschillen tussen de atlassen, onderwijskundige argumenten voorrang te geven en de atlas als hulpmiddel op centraal examen te handhaven.

Wij zien uw reactie op ons verzoek met veel belangstelling tegemoet.

Met vriendelijke groeten,
namens het KNAG-bestuur

Eelko Postma
secretaris-directeur

cc Vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Cultuur van de Tweede Kamer